

Scire leges non hoc est verba earum tenere, sed vim ac potestatem

Знання закону – не в тому, щоб пам'ятати їх текст, а в тому, щоб розуміти їх зміст

ЗАКОНОДАВСТВО ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ СУДОВИХ, ПРАВООХОРОННИХ І ПРАВОЗАХИСНИХ ОРГАНІВ

§ 1. Загальна характеристика правового регулювання діяльності судових, правоохоронних і правозахисних органів

Складність пізнання курсу “Судові та правоохоронні органи України” полягає у необхідності вивчення великої кількості нормативно-правових актів, що є джерелами різних галузей права. Якщо враховувати лише закони, акти Президента і Кабінету Міністрів України, то їх вже налічується понад декілька сотен.

Особливістю курсу “Судові та правоохоронні органи України” якраз є відсутність єдиного базового нормативно-правового акту, як, скажімо, в кримінальному чи кримінальному процесуальному праві.

У рамках дисципліни “Судові та правоохоронні органи України” вивчається сукупність законодавчих актів, в яких регламентуються основи організації та діяльності судових органів, прокуратури, органів внутрішніх справ, служби безпеки, а також адвокатури та інших державних чи громадських організацій, завданням яких є перш за все здійснення правоохоронної та правозахисної діяльності.

Усі нормативні акти поділяються на закони та підзаконні акти. Останні видаються державними органами на основі та відповідно законів. Закони приймаються законодавчим органом держави — Верховною Радою України і мають вищу юридичну силу — верховенство, займаючи, таким чином, ведуче положення в системі нормативних актів держави.

Конституція України (Основний Закон) займає ведуче місце в системі всіх законів та підзаконних актів держави. Вона є юридичною базою розвитку всього законодавства з усіх галузей права. На її основі приймається та оновлюється законодавство. Конституція України — це нормативний акт, в якому вирішені найбільш принципові питання державного та громадського життя:

- зафіксовані основи громадського устрою та політичної системи;
- визначені вихідні основи взаємовідносин держави та особи;
- зафіксовані основні права, свободи та обов'язки людини;
- закріплений державний устрій;
- окреслена загальна структура та порядок утворення органів державної влади та управління, їх основні завдання та ряд інших питань.

Для дисципліни “Судові та правоохоронні органи України” особливе значення мають конституційні положення, які містяться, в розділах: II — “Права, свободи та обов'язки людини і громадянина”, VIII — “Правосуддя”, XII — “Конституційний Суд України”. Значення конституційних положень полягає в тому, що вони стосовно всіх інших правових актів мають найвищу юридичну силу, є обов'язковими не тільки для громадян і державних органів, які застосовують закони, а й для тих, хто їх видає.

Для вивчення дисципліни “Судові та правоохоронні органи України” важливо знати положення та орієнтуватися у змісті таких нормативно-правових актів з питань організації та діяльності судових, правоохоронних і правозахисних органів:

- Закон України “Про прокуратуру” від 14 жовтня 2014 року;
- Закон України “Про Національну поліцію” від 2 липня 2015 року;
- Закон України “Про Конституційний Суд України” від 13 липня 2017 року;
- Закон України “Про адвокатуру та адвокатську діяльність” від 5 липня 2012 року;
- Закон України “Про Службу безпеки України” від 25 березня 1992 року;
- Закон України “Про Державну прикордонну службу України” від 3 квітня 2003 року;

- Закон України “Про судоустрій і статус суддів” від 2 червня 2016 року;
- Положення “Про Державну податкову службу України”, затверджене постановою Кабінету Міністрів України № 227 від 6 березня 2019 року.

При характеристиці джерел, які мають безпосереднє відношення до дисципліни “Судові та правоохоронні органи України” слід мати на увазі, що багато положень, які закріплені в законодавчих актах, нерідко уточнюються та розвиваються в приписах наказів, інструкцій, вказівок. Вони можуть видаватися керівниками правоохоронних міністерств та відомств, але тільки на основі закону та в суворій відповідності з ним.

Велику роль відіграють також керівні роз’яснення, які дає Пленум Верховного Суду України. Ці роз’яснення оформлюються у вигляді постанов Пленуму та зазвичай містять приписи з питань відповідного застосування законодавства, а також ті, які регламентують організацію та діяльність правоохоронних органів. Постанови Пленуму Верховного Суду України, які містять керівні роз’яснення, обов’язкові не тільки для нижчестоящих судів, але і для інших органів та посадових осіб, які застосовують закон, з якого дано роз’яснення.

§ 2. Класифікація нормативно-правових актів, що регулюють діяльність судових, правоохоронних і правозахисних органів

Всю систему нормативних актів, які регулюють побудову та діяльність судових, правоохоронних і правозахисних органів, можна поділити на закони та підзаконні акти, а за їх значущістю та силою, залежно від характеру органу держави, який видає той чи інший акт, можна розбити на шість груп:

Перше місце серед нормативних актів займає Конституція України. У багатьох її статтях вирішуються питання організації та діяльності різних правоохоронних органів, закріплюються конституційні принципи організації та діяльності судів, прокуратури, Конституційного суду тощо. Як вже відмічалось вище,

Конституція України є юридичною базою для розвитку всього законодавства, всіх його галузей, у тому числі і тих, на основі яких організуються та працюють правоохоронні органи.

Друга група нормативних актів, які посідають важливе місце в регулюванні правоохоронної діяльності, особливо у зв'язку з активною інтеграцією України до Європейського Співтовариства, займають міжнародно-правові акти та міждержавні угоди, учасницею яких є Україна. Серед них особливо виділяються: Загальна декларація прав людини, схвалена Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, Європейська Конвенція з прав людини 1959 року, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, схвалений Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року. Вони ратифіковані і є обов'язковими до виконання на всій території України.

Третя група нормативних актів — це Закони, що приймаються Верховною Радою України. Закони, які регулюють діяльність судових, правоохоронних і правозахисних органів, можна умовно розділити на декілька груп:

- Закони, які визначають загальні засади діяльності суду та окремих правоохоронних і правозахисних органів (“Про судоустрій і статус суддів”, “Про прокуратуру”, “Про Службу безпеки України”, “Про Національну поліцію”, “Про адвокатуру та адвокатську діяльність” тощо);
- Закони, які регулюють окремі напрямки діяльності суду, правоохоронних і правозахисних органів (“Про запобігання корупції”, “Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю”, “Про оперативно-розшукову діяльність” тощо);
- Закони, які містять гарантії правового та соціального захисту суб'єктів судової, правоохоронної та правозахисної діяльності (“Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві”, “Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів” тощо).

Четверта група нормативних актів — це Постанови Верховної Ради України та Укази Президента України, які стосуються організації діяльності судових, правоохоронних і правозахисних органів.

П'ята група нормативних актів — це Постанови Кабінету Міністрів України, які стосуються організації діяльності судових, правоохоронних і правозахисних органів.

Шоста група нормативних актів — це нормативні акти галузевих органів державної влади і управління, якими є постанови, накази, інструкції Міністерств, відомств. Наприклад, Міністра юстиції, Міністра внутрішніх справ, Генерального прокурора України, Верховного Суду України.

Така система викладення нормативних актів, які вивчаються з дисципліни, залежно від їх значимості, від характеру органу держави, який видав той чи інший нормативний акт, дозволяє правильно зрозуміти характер діяльності і будову судових, правоохоронних і правозахисних органів та підготуватися до вивчення інших юридичних дисциплін.